

המחירים

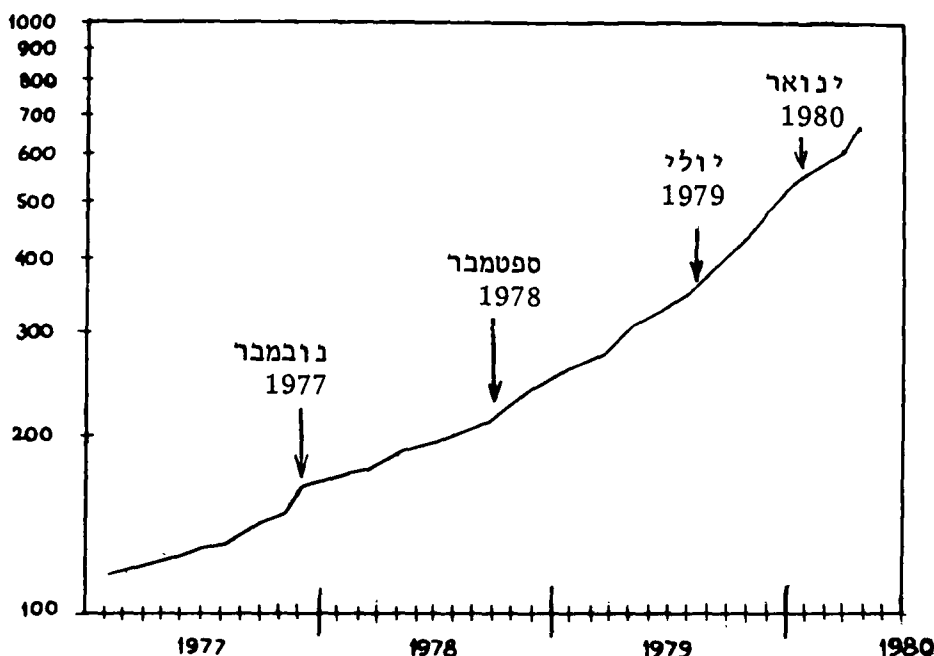
1. קווי ההתפתחות העיקריים

ההאצה בקצב עליית המחירים, שחלה במשך שנת 1979, רושמת שיא חדש: התיקרות של למעלה מ-100 אחוזים במשך השנה. עליות מחירים בסדר גודל זה התרחשו בכל השווקים, הן של המוצרים הסופיים והן של התשומות לייצור: המחירים לצרכן עלו בתקופה שבין דצמבר 1978 לדצמבר 1979 ב-111.3 אחוזים, המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה ליעדים מקומיים עלו ב-113.2 אחוזים, ומחירי התשומות בענף החקלאות עלו ב-116.6 אחוזים, בענף הכנייה — ב-116.5 אחוזים ובענף הסלילה — ב-123.8 אחוזים.

עליית מחירים מהירה זו היא שלב נוסף בתהליך האינפלציוני, העובר על המשק הישראלי בשנים האחרונות. מאז סוף 1973 שוררת בישראל אינפלציה של 30-40 אחוזים לשנה. תחילתו של

דיאגרמה ט"ו

מדד המחירים לצרכן, 1977 עד 1980
(הבסיס: 1976 = 100)

לוח ט' 1

מדדי מחירים נבחרים, 1976 עד 1979
(שיעור השינוי במשך התקופה, במונחים שנתיים, אחוזים)

1979 — רבעוני				1978 — רבעוני				1979	1978	1977	1976
IV	III	II	I	IV	III	II	I				
1. מדד המחירים לצרכן :											
168	133	93	66	82	36	44	35	111	48	42	38
המדד הכללי											
142	173	213	119	101	41	69	28	159	57	29	23
סעיף דיור ¹											
243	208	71	71	70	36	25	28	162	39	50	41
סעיף מזון ¹											
426	278	20	120	62	0	2	58	169	28	56	28
חשמל, מים ודלק ¹											
165	132	110	62	68	42	47	33	114	47	50	39
2. מדד מחירים סיטוניים בתעשייה											
47	80	136	160	192	153	138	103	101	144	22	7
3. מדד מחירי דירות ²											
4. שער החליפין הרשמי :											
113	71	119	36	9	21	29	32	82	22	76	22
לעומת הדולר											
169	63	118	38	11	59	26	71	89	40	94	23
לעומת סל המטבעות ³											
5. מחירי היבוא בדולרים : ⁴											
17	75	28	29	18	11	2	14	36	11	7	8
סך היבוא למעט יהלומים											
12	46	5	17	23	10	-1	20	19	13	10	6
יבוא נכסי צריכה											
6. מדד מחירי תשומות :											
95	129	193	68	41	48	100	50	117	58	40	30
בבנייה למגורים											
135	118	134	89	74	51	51	46	119	55	47	27
בבנייה למגורים, למעט שכר											
164	135	110	92	76	47	71	69	124	66	61	25
בסלילה											
138	176	110	55	43	54	59	30	136	46	45	41
בחקלאות											

(1) משקל סעיפים אלה במדד כשנת הבסיס (1976) הוא כדלקמן: דיור — 20.5 אחוזים; מזון — 19.0 אחוזים; חשמל, מים, ודלק — 3.6 אחוזים.

(2) דירות שנרכשו מבעלי פרטיים, מתוך סקר הדידות התלת-חודשי.

(3) סל של 15 מטבעות, שבו משקלים המשקלות את אותו היבוא מאתן מדינות.

(4) השינוי הרבעוני במחירים אלה הוא הממוצע לעומת ממוצע הרכיב הקודם (במונחים שנתיים), והשינוי במשך השנה הוא הרכיב האחרון לעומת ודכיע המקביל בשנה הקודמת.

התהליך האינפלציוני נעוצה בהרעה כמאזן התשלומים, שנוצרה בעקבות משבר הדלק והגידול בהוצאה הביטחונית, לאחר מלחמת יום הכיפורים. מדיניות רצופה של פחותים ומסים תרמה אמנם לשיפור במאזן התשלומים, אך יצרה סחרור של עליות במחירים, בשכר ובשער החליפין, גם בשנים, שבהן היה המשק ממותן. יחסית. בשנת 1978, משיצא המשק מהשפל, נוסף על היסודות האינפלציוניים גם גידול בביקושים, ועליות המחירים והאצו. בתהליך זה נטל המפנה בענף הדיור, שהחל בסוף 1977, מקום מרכזי; הוא הגביר את הביקושים והאיץ את עליות המחירים. הרפורמה בשער החליפין, שאירעה באוקטובר 1977, כללה ייקור רב של היבוא, שהביא לעלייה חריגה מיידית במחירים. נוסף על כך, תרמה הרפורמה ישירות לגידול בסך הביקושים, דרך העלייה ברכוש הפרטי (בעקבות שיערוך הנכסים הנקובים במט"ח) ובמיוחד לגידול בביקוש לתפוקה מקומית, שהוזלה יחסית. הגידול בביקושים, שהחל בסוף 1977 בתחום הדיור, התפשט בשנת 1978 והקיף את המשק כולו. התרחבות הביקוש, יחד עם החלפת היבוא, לחצו לעליית המחירים המקומיים בשל מגבלות בשוק העבודה, שמנעו את הרחבת הייצור המקומי בטווח הקצר. המחסור בעובדים נתן אותותיו בתחום השכר: השכירים קבלו פיצוי מלא על כל עליות המחירים, והשכר אף עלה ריאלי. למרות שההסדרים הפורמליים נותנים פיצוי חלקי בלבד, תהליכים אלה גרמו לכך, שקצב האינפלציה בסוף שנת 1978 היה כפול מזה שכראשיתה ובשנים שקדמו לה.

במחצית הראשונה של 1979 נמשכו המגמות, שהסתמנו בשנת 1978 בפעילות הכלכלית והאץ הגידול בביקושים. בראשית השנה שררו ציפיות לצמיחה מהירה עוד יותר, אולם זו לא התממשה עקב הפניית חלק גדול יותר מהביקוש המקומי אל היבוא. המשך הגידול בפעילות הכלכלית, על רקע של אינפלציה ממושכת ושל תעסוקה מלאה, יצר ציפיות להמשך העלייה המהירה של המחירים. ואכן, ציפיות אלה התממשו: קצב האינפלציה, שהסתמן כרביע האחרון של 1978, נמשך במחצית הראשונה של 1979 (קצב חודשי ממוצע של 5 אחוזים, המהווה קצב שנתי של 80 אחוזים). ברכיבי ההוצאות בולטת העלייה המואצת בשכר, שקצבה היה מהיר אף יותר מעליית המחירים; עלייה זו בשכר חורגת מההסדרים הקבועים ומשקפת גם היא ציפיות לאינפלציה מהירה עם אי ודאות גדולה, בגלל הפיצוי החלקי והמאוחר, שמעניקה תוספת היוקר. מחירי הדלק, שהוכפלו בשוקי העולם במהלך 1979, תרמו תרומה אקסוגנית להתייקרויות.

במחצית השנייה של 1979, ובעיקר כרביע האחרון, הסתמנה האטה מסוימת בפעילות הכלכלית, שאותותיה הראשונים ניכרו בהאטה בביקוש לדיירות ולבני קימא, ובתחילתו של רפידן בשוק העבודה. האטה זו עשויה להיות קשורה, בין היתר, בצעדי המדיניות המוניטרית שנקטו במרוצת השנה, שהביאו לצמצום באשראי ולעלייה בריבית הריאלית. לעומת זאת הואצה דווקא עליית המחירים במחצית השנייה של 1979, והגיעה לקצב כמעט כפול: 8 אחוזים בממוצע לחודש. האצה זו התרחשה על רקע של פחות מחודש בשער החליפין, כרביע השני של השנה (לאחר פחות איטי ביותר לפני כן), של העליות הגדולות בשכר, ושל המשך הציפיות האינפלציוניות. משהצטרף לגורמים אלה גם ייקור של מוצרי היסוד ושל הדלק, החשמל והמים, הביא הדבר לעלייה גדולה נוספת בקצב עליית המחירים.

דחפי עליות המחירים לאורך התקופה כולה יכולים היו להתממש בקלות יחסית בשל המערכת המוניטרית המיוחדת של המשק הישראלי: מרבית הנכסים הנזילים במערכת זו הם צמודים, בעוד שמרבית התחייבויות הממשלה הן בלתי צמודות. נכסים צמודים אלה מהווים מאגר של נזילות, שאינו נזוק מהאינפלציה, השוחקת דווקא את חובו של הציבור לממשלה. ההתרחבות המוניטרית של השנתיים 1977-1978 היתה מלווה בצמצום נוסף במשקל הנכסים הבלתי צמודים בסך הנכסים הנזילים, ופגיעה נוספת במנגנון המייצב במערכת המוניטרית. מנגד הגדילה האצת קצב האינפלציה את רווחי ההון על החוב הבלתי צמוד, וכך תרמה לגידול בביקושים, ודרכם — לעליות נוספות במחירים.

כדאי להדגיש, שחלק ניכר מהגורמים, שהאיצו את התהליך האינפלציוני בשנתיים האחרונות, היו תולדה של האינפלציה הממושכת. הצמדות למיניהן הן גורם הנוטה להנציח את האינפלציה, באשר הן מצמצמות, במדה רבה, את פגיעתה, ותורמות להמשכותה, גם כאשר מצטמצמים

הגורמים המקוריים שחוללו איתה. זאת ועוד: בתחומים שלא היו בהם הצמדות, או שהיו הצמדות חלקיות בלבד, נוצרו מנגנונים, המאיצים את התהליך: הצמדה חלקית של השכר גורמת לחתימת הסכמים על שכר נומינלי גבוה; אי הצמדת אשראי ממשלתי תורמת לגידול בביקושים ולהאצת עליות המחירים, ואי התאמה של המסים הישירים הן על שכר והן על רווחים – דוחפת אף היא לתביעות שכר נוספות ולעליות נוספות במחירים. משנוצרו מנגנונים אלה, יכול גם שינוי אקסוגני קטן להביא להאצה גדולה בעליית המחירים.

במהלך 1979 יוקר האשראי והגבלת הקפו, וצד זה השפיע, כנראה, להאטה בביקושים יותר מאשר לצמצום עליות המחירים, בשל עוצמת הגורמים המאיצים שפעלו על המחירים באותה תקופה. בנובמבר 1979 הוכרזה "מדיניות כלכלית חדשה", שכללה ייקור גדול של מוצרי היסוד (עם ביטול הסובסידיה) והתחבורה הציבורית; ייקור החשמל והמים וייקור הדלק (בדצמבר). כמו כן, הוקפא האשראי למספר חודשים, והוטלה חובת הפקדה של 10 אחוזים מערך היבוא למשך 6 חודשים. צעדים אלה נועדו לצמצם את קצב עליית המחירים דרך צמצום הנזילות והאטת הפעילות הכלכלית, למרות שהשפעתם המיידית היא דוקא עלייה נוספת במחירים. בראשית 1980 הותרפה ההאטה בפעילות הכלכלית במשק, והסתמנה האטה מסוימת גם בקצב עליית המחירים, מ-8 אחוזים בממוצע לחודש לכ-6 אחוזים ברביעי הראשון של 1980. באפריל עלו המחירים כ-10 אחוזים.

2. התהליך האינפלציוני

במרצ 1978 ניתן להבחין בשינוי באופי התהליך האינפלציוני, לעומת התקופה שמאז 1973. בתקופה הראשונה עלו המחירים בקצב שנתי של 30-40 אחוזים, וחריגות מקצב זה היו קצרות, וקשורות בגורמים אקסוגניים, ולא הביאו לשינוי קבוע בתהליך. לעומת זאת, משנת 1978 ואילך, הביאו הגורמים, שהשפיעו על המחירים, לשינויים פרמננטיים בקצב האינפלציה: משעלה קצב האינפלציה לשיעור ממוצע של 5 אחוזים לחודש בסוף 1978 (80 אחוזים לשנה), נשמר קצב זה לאורך המחצית הראשונה של 1979; ומשהואץ הקצב באוגוסט ל-8 אחוזים (150 אחוזים שנתיים) נמשכה רמה זו לאורך מספר חודשים.

שורשיו של התהליך האינפלציוני, העובר על המשק הישראלי, נעוצים כאמור, באינפלציית הוצאות, שהחלה בשנת 1973, עם עליית מחירי הדלק וחומרי גלם אחרים בשוקי העולם, והגידול בצריכה הביטחונית ובגירעון במאזן התשלומים בעקבות מלחמת יום הכיפורים. בתקופה זו חל גידול רב בביקוש ובהזרמת הכספים של הסקטור הציבורי, ועורף הביקוש של הסקטור הציבורי הגיע אז לשיא (מאז חלה בו אמנם ירידה, אך משקלו בתוצר גבוה גם כ-1979 בהשוואה לתקופה שלפני מלחמת יום הכיפורים). התפתחויות אלה הובילו למדיניות של פיחותים ומסים משנת 1974 ואילך, מדיניות שהביאה לשיפור במאזן התשלומים, במחיר של קיפאון בצמיחה ואינפלציה שנתיים של 30-40 אחוזים עד לשנת 1977. הפיחותים הרצופים, והעלייה בשיעור המס העקיף הביאו לסחרור של עליות בהוצאות ובמחירים, למרות המיתון בביקושים. תרומת גורמי ההוצאות השונים לעליית המחירים שונה משנה לשנה, אולם השפעתם הכוללת היתה בהיקף דומה. לאחר מספר שנים של אינפלציה בסדר גודל כזה היא הפכה לגורם קבוע, שהונצח באמצעות מערכת של ציפיות ומנגנוני הצמדה. ציפיות הציבור להמשך קצב האינפלציה אילצוהו להתגונן בפני פגיעתה דרך הצמדה לקצב עליית המחירים הן של השכר והן של החסכונות. ההצמדה החלקית, שהעניקה תוספת היוקר, לא התאימה לעליות מחירים כאלה, ולכן כללו הסכמי השכר, נוסף על השלמת הפיצוי החלקי על העבר, גם פיצוי עבור אי הוודאות באשר לעליות המחירים כעתיד. באופן דומה הותאמו גם עליות המחירים מצד היצרנים, ונוצר סחרור של עליות מחירים ושכר. המערכת המוניטרית סייעה לתהליך זה בהתרחבות מתמדת, שניזונה מהזרמות הסקטור הציבורי ומהרחבת

אשראי מוכוון ע"י בנק ישראל, בעיקר ליצוא. כחלק מהתקופה עלתה ההתרחבות בהרבה על קצב עליית המחירים. על גורמים אלה התוסף גם חובו הכלתי צמוד של הסקטור הפרטי לממשלה, חוב שהסוכסידיה הגלומה בו גדלה עם כל עלייה נוספת במחירים (ראה להלן).

לקראת סוף 1977 חל מפנה בהתפתחות המשק, שהחל עם יציאת ענף הדיור מהשפל, שבו היה שרירי מספר שנים. באותה תקופה הופעלה גם הרפורמה בשיטת שער החליפין, שכללה ייקור של 26 אחוזים במחיר היבוא¹, ואף הגדילה את עושר הפרטים ובכך תרמה אף היא ליציאה מהשפל ולחידוש הביקושים. המפנה בענף הבנייה למגורים, משפל לעודפי ביקוש, מביא תמיד לעלייה תלולה במחירי הדירות, בגלל היצע בלתי גמיש, הנובע ממשך הבנייה הארוך. המחסור הראשוני בדירות, ועליות המחירים הנלוות אליו, מגבירים לרוב את הביקוש, וקשיחות ההצע בטווח הקצר מעצימה את עורף הביקוש לדירות ומאיצה את העלייה במחיריהן. מענף הבנייה, התפשטה התחדשות הביקוש ב־1978 למשק כולו: הואץ שיעור הגידול של הצריכה הפרטית, ובתוכה גדלה מאוד רכישת מוצרים בני קיימא; התחדש הגידול בהשקעות, לאחר שנתיים של צמצום, וגדלה הצריכה הציבורית, לאחר שפחתה בשנתיים הקודמות. הגידול בביקושים הופנה הן לייצור המקומי והן ליבוא, אולם העלייה הגדולה במחיר היחסי של היבוא, לאחר הרפורמה, הביאה לכך שבממוצע לשנת 1978 הופנה הביקוש, ברובו הגדול, יותר לשוק המקומי². הביקוש המוגבר לייצור המקומי לא יכול היה להיענות בהרחבה מהירה של הייצור, בעיקר בשל מגבלות כוח אדם: בניגוד ליציאה מן המיתון של השנים 1966-1967, הרי בשנת 1978 התחדשה הצמיחה בתקופה של תעסוקה מלאה, הן בישראל והן בשטחים. כרם, הגידול בביקוש לעובדים השפיע לעלייה מואצת בשכר מתחילת 1978.

ניתן לומר כי ההאצה הגדולה בעליית המחירים בסוף 1978 צמחה על רקע מיוחד במינו: (א) האינפלציה הממושכת יצרה ציפיות להימשכותה הנוספת, ומימוש ציפיות אלה בעבר רק הגביר את תחושת ההתמדה;

(ב) נערכה רפורמה בשער החליפין, שהביאה להתייקרות מיידית חריגה, ודחפה להחלפת יבוא בשל התייקרות מחירו היחסי;

(ג) ההתייקרות המהירה של העלויות — שכר ומחירי היבוא — נמשכה במשך השנה;

(ד) שוק העבודה היה קרוב לתעסוקה מלאה, גם בתקופה של שפל יחסי בביקוש;

(ה) הומערכת המוניטרית סיפקה את כל הנזילות הדרושה, ומעבר לכך.

תנאים אלה מולידים התמודדות בלתי פוסקת על חלוקת התוצר הלאומי בין השכידים, היצרנים והממשלה. כאשר על רקע זה גדלים הביקושים, ונוצרים עודפי ביקוש בשוק העבודה, מחריף המאבק בין הצדדים, ובמהלכו מואץ קצב עליית המחירים. האצה זו התרחשה לקראת סוף 1978 בתלילות רבה במחירים לצרכן, ובאורח הדרגתי יותר — במחירים הסיטוניים בתעשייה.

בחודשים הראשונים של 1979 נמשכו במשך המגמות, שאיפיינו את שנת 1978: נמשך הגידול בביקושים המקומיים; הגידול ביבוא ובגירעון במאזן התשלומים נמשך, ואף הואץ; גדל מספר המועסקים, ושיעור האבטלה ירד, והיה נמוך מ־3 אחוזים מכוח העבודה. גם בתחום המחירים נמשכה המגמה, ומדר המחירים לצרכן עלה במשך המחצית הראשונה של 1979 בכ־5 אחוזים לחודש (קצב שנתי של 80 אחוזים), בדומה לעלייתו ברבע האחרון של 1978. גם מחירי הדירות עלו במחצית הראשונה של 1979 בקצב דומה לזה של הרבע האחרון של השנה הקודמת, והדבר משקף את המשך המגמות בשוק הבנייה למגורים; אמנם לא נוספו התחלות בנייה, אולם רמת הפעילות בענף הוגברה בשל עליית מספר התחלות הבנייה ב־1978. מחירי הדירות המשיכו לעלות בקצב מהיר מהמחירים האחרים והשפיעו עליהם.

¹ ראה דוח בנק ישראל לשנת 1977 פרק י' (המחירים).

² במגורים, שבהם יש ייצור מקומי תחליפי ליבוא, התרחשה החלפת יבוא. ראה דוח בנק ישראל לשנת 1978, פרק ד' (היבוא).

הוצאות הייצור גדלו במחצית הראשונה של 1979 עקב עליות שכר גדולות במשק: העלאות נכבדות מאוד בסקטור הציבורי ועלייה ריאליית ניכרת גם בסקטור העסקי. בתקופה זו נחתמו הסכמי שכר בשיעורים נומינליים גבוהים, ששיקפו כנראה שילוב של פיצוי להתייקרויות המהירות יותר בסוף 1978, ושל ציפיות להמשכן ופיצוי מסוים על אי הוודאות בעתיד. ככל שמואץ קצב האינפלציה, גדל ההפסד הנובע מהפיגור והחלקיות של הסדר תוספת היות; העובדים מצדם נסו להתגונן מפני הפסד מעין זה בעת קביעת השכר ע"י הצגת תביעות לעליות נומינליות גבוהות בשכר. משניתנו, היו עליות אלה, כשלעצמן, גורם מאיץ נוסף בתהליך האינפלציוני, ובסופו של דבר נשחקו על ידי ההאצה בקצב האינפלציה. כתוצאה מכך אירעו תנודות חריפות בשכר הריאלי, תנודות המאפיינות את השנים האחרונות, והוחרפו בשנתיים 1978-1979. התנודות בשכר הריאלי היו חריפות במיוחד בסקטור הציבורי, כשנה הנסקרת כשנים הקודמות, ואילו בסקטור העסקי הותאם השכר בצורה חלקה יותר. (ראה בפרק י"א: התעסוקה והשכר). תנודות אלה הוחרפו נוספות בסקטור הציבורי בשנתיים האחרונות כתוצאה מאיחור בחתימה על הסכמי השכר ופתיחה מחדש של הסכמים שנחתמו, שגרמו לתשלום הפרשי שכר ניכרים. תרומתן של עליות השכר החרירות בסקטור הציבורי אינה מצטמצמת להשפעת הגידול בשכר על הביקושים, והן מולידות תביעות שכר מקבילות בסקטור העסקי, הגורמות לסחרור חוזר ונמשך של שכר — מחירים.

בהקשר זה מן הראוי לציין גם את העלייה בשיעורי המיסים הישירים בשנים האחרונות. עליית שיעורי מס ההכנסה על השכר נבעה מהתאמה חלקית בלבד של מדרגות המס לעליית המחירים, ואילו עליית המסים על הרווחים נבעה מגביית מס על רווחים אינפלציוניים. הגידול בשיעור מס ההכנסה על שכר פירושו מרווח גדול יותר בין השכר, שמשלם המעסיק, לשכר, שמקבל השכיר, ובתנאי תעסוקה מלאה גורם הדבר לתביעות שכר נוספות ולהעלאת מחירים. גביית מס מ"רווחים" מדומים, הנובעים מהאינפלציה, מהווה אף היא דחף נוסף לעלייה במחירים.

שער החליפין עלה בקצב איטי ביותר בסוף 1978 ובתחילת 1979, ובכך סגר את הפער, שיצרה הרפורמה, בנובמבר 1977 בין מחירי היבוא לבין המחירים המקומיים, פעור שהלך והצטמצם במשך 1978. למרות העלייה האיטית בשער החליפין לא הואט קצב האינפלציה באותה תקופה, אלא דווקא הוגבר בעקבות התגברות לחצים מצד הביקוש במהלך 1978. כאמור, התייקר מחירו היחסי של היבוא בעקבות הרפורמה, וכך ב-1978 הופנה הביקוש המקומי המתחדש כראש וראשונה אל הייצור המקומי. ההאצה בעליית המחירים המקומיים, שחלה במקביל להאטת הפיחותים, גרמה להזולה יחסית של היבוא, והמגמה ששררה בשנת 1978, של החלפת יבוא, התהפכה: בשנת 1979 התעצם הגידול ביבוא, ונחלש הביקוש לתחליפי יבוא מתוצרת "כחול-לבן". מסוף פברואר הואץ קצב הפיחות ובתוספת עליית המחירים בחוץ לארץ בשיעור של כ-20 אחוזים, הרי שבמהלך 1979 עלו מחירי היבוא (למעט דלק) בדומה למחירים המקומיים. יש לציין, כי הממוצעים השנתיים מורים עדיין על ירידה במחירי היחסי לעומת 1978. (ראה סעיף "מחירי היבוא" להלן).

מחירי יבוא הדלק עלו השנה בשיעורים יוצאי דופן, לאחר עלייה מתונה יחסית משנת 1974 ועד 1978. מחירי יבוא הדלק הוכפל במהלך השנה, והמחיר למשק ברבע האחרון של 1979 היה גבוה פי 4 מאשר ברבע האחרון של 1978. מחירי הסוגים השונים של דלק לצריכה ולייצור הועלו מספר פעמים במהלך השנה; עליות אלה אמנם לא הדביקו את קצב עליית מחירי הדלק למשק, אולם הן היו גבוהות בהרבה מעליית מדד המחירים לצרכן.

במחצית השנייה של 1979 החלה האטה בשוק הדירות למגורים: חלה ירידה במכירות ומלאי הצטבר והלך בידי הקבלנים. עליית מחירי הדירות הואטה משמעותית, לאחר התייקרות חסרת תקדים בסוף 1978 ובתחילת 1979. עליות במחירים האחרים הואצו באותה תקופה, לאחר שפעלו עליהם שתי השפעות מנוגדות: התייקרות מואצת של התשומות, מצד אחד, ותחילתה של האטה בביקושים, מצד שני. ההאטה בביקושים הורגשה בעיקר ברבע האחרון של השנה, הן בשוק המוצרים והן בשוק העבודה: בשוק המוצרים הצטמצמה מאד רכישת כלי רכב ובני קימא אחרים, ויבואם ירד כאורח תלול. בשוק העבודה מציירים נתוני לשכות התעסוקה תמונה של שפל, עם

גידול במספר המובטלים וצמצום בהזמנות לעובדים, תמונה ההולכת ומתחזקת במהלך המחצית השנייה (למרות שנתוני התעסוקה בסקרי כוח-אדם אינם מצביעים עדיין על האטה). מול גורמי האטה מצד הביקוש, פעלו גורמים מצד ההוצאות בעוצמה רבה במחצית השנייה של 1979: כל התשומות המשיכו להתייקר בקצב מהיר, עקב התייקרות היבוא בחוץ לארץ, עליה מהירה של שער החליפין ושל שכר העבודה, ונוסף על כך — יוקרו פעמיים מוצרי היסוד והשירותים הממשלתיים (דלק, חשמל, מים). כל המדדים של מחירי התשומות מורים על האצה בעליית המחירים במחצית השנייה של השנה הנסקרת לעומת הראשונה (למעט רכיב השכר בבנייה למגורים, — ראה לוח ט'-1), האצה, שהיא חלק מהתהליך האינפלציוני, ומצידה חוזות ומשפיעה על המתירים הסיטוניים ועל המחירים לצרכן. כתוצאה מכך, נשחקן העלויות הנומינליות הגבוהות בשכר ובמחירי היבוא, ובדיעבד מתברר, שבמחצית השנייה של 1979 ירד השכר הריאלי, ומחירי היבוא עלו בדומה למחירים המקומיים.

ראוי לציין שעלויות המחירים במחצית הראשונה של 1979 היו מאד בלתי אחידות, הן בין המוצרים השונים (ראה פירוט בסעיף 3 א') והן בעליית המדד הכללית בחודשים השונים³. השוני בשיעורי העלייה במחירי המוצרים השונים עשוי לנבוע מהתייקרות בלתי אחידה של תשומות ספציפיות — כמו רכיבי יבוא שונים או עלויות בלתי אחידות בשכר העבודה, אולם הן עשויות גם לשקף ציפיות בלתי אחידות, כאשר היצרנים לא אבחנו עדיין את קצב האינפלציה החדש בשל התנודות הרבות בקצב זה.

במחצית השניה של 1979 בולטות ההתייצבות בקצב התייקרות בחודשים השונים והאחידות בעלויות מחירי המוצרים השונים. רק סעיפים בודדים במדד עלו בקצב נמוך מ-5 אחוזים לחודש, ובשיעור הגבוה מ-10 אחוזים עלו רק מחירי המוצרים והשירותים, שחמיכת הממשלה במחירים צומצמה; כל יתר הסעיפים התייקרו בשיעור קרוב לממוצע. התפתחות זו עשויה להצביע על רמה חדשה של ציפיות: רמת מינימום של 5 אחוזים לחודש, ורמה ממוצעת גבוהה ממנה. הרמה הגבוהה יותר של ציפיות אינפלציוניות, עם התייקרות מואצת של כל התשומות וייקור מוצרי היסוד והדלק, הביאו לכך, שעליית מחירים חודשית של 8 אחוזים, שיעור שאיפיון רק את שוק הדיור במחצית הראשונה של 1979, הפכה במחצית השנייה לעלייה החודשית במחירי סל התצרוכת כולו. המשתנים המוניטריים המרכזיים מורים על ירידה ריאלית במשך השנה, ובצירוף העלייה בריבית הריאלית, מצוי כאן, כנראה חלק מההסבר להאטת הביקושים לקראת סוף השנה. קשה לאמוד את השפעת המדיניות המוניטרית על המחירים, הן בשל עוצמת הגורמים המאיצים שנמנו לעיל, והן בשל הרקע המוניטרי המיוחד, רקע של התרחבות גדולה בשנתיים הקודמות. התרחבות זו ניזונה, כידוע, מהזרמות הסקטור הציבורי ובנק ישראל, והגדילה את הנכסים הנזילים הצמודים במערכת המוניטרית. קצבי האינפלציה של השנים האחרונות, והאפשרות להחזיק נכסים נזילים צמודים, הביאו לשחיקה הדרגתית בתפקידם של אמצעי התשלום כמאגר נזילות מרכזי, ולעליית משקלם של תחליפים כפיקדונות פת"ם ואגרות חוב צמודות, שאינם מושפעים מהאינפלציה. כך ניתן להשתמש באמצעי התשלום המסורתיים בצורה חסכונית ויעילה, ורק כשנוצרת בעיית מחסור בנזילות בטווח הקצר — לדלות מן המאגר הצמוד. משמעות הדבר היא עלייה במהירות המחזור של אמצעי התשלום.

במהלך 1979 יוקר והצטמצם האשראי. ההשפעה העיקרית של צעד זה היתה כאמור, האטה בביקושים וצמצום מלאים, שהחזקתם התייקרה. בשל התגברות לחצי הוצאות באותה תקופה, לא

³ שיעורי השינוי החודשיים במדד המחירים לצרכן היו כדלקמן (באחוזים):

החודש:	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	ממוצע
	4.9	2.4	5.6	8.7	4.8	3.5	5.5	8.4	8.0	7.8	9.7	8.1	6.4

ניכרה השפעה על רמת המחירים הכללית, אולם כמגזרים ספציפיים, שבהם היה ניתן לצמצם מלאים, כמו רכב, בני קיימא אחרים ודירות, — ניכרה האטה כרוכה בקצב עליית המחירים. היקף הזרמות הכספים היה השנה יוצא דופן, והתרכז כולו במחצית השניה של השנה. ההזרמות נספגו בחלקן כאמצעות מאזן התשלומים, בשל העלייה התלולה במחירי הדלק, ובחלק הנותר העדיפו הפרטים לרכוש מטבע חוץ על פני הגדלת נכסיהם הנזילים האחרים. גם בסוף 1979 מצוי עדיין בידי הציבור מלאי גדול של נכסים נזילים צמודים, — פוטנציאל אינפלציוני, העלול להתממש בעתיד.

בצד המלאי הגדול של נכסים נזילים צמודים שבידי הסקטור הפרטי, הרי חובם לממשלה, בחלקו הגדול, איננו צמוד; לגורם נוסף זה משקל נכבד בהאצת התהליך האינפלציוני בשנים האחרונות. החוב הבלתי צמוד נוצר שעה שנתנה הממשלה לסקטור הפרטי אשראי בריבית נומינלית קבועה, שהפכה לריבית ריאלית שלילית, בעקבות העלייה המתמדת בקצב האינפלציה. ככל שהואץ קצב עליית המחירים, הלכו וגדלו רווחי ההון של מקבלי אשראי זה, והדבר היווה תמריץ למיצוי מירבי של האשראי הזול. האשראי הבלתי צמוד ניתן הן למשקי הבית, דרך אשראי לדיור, והן לעסקים, דרך אשראי מוכון והלוואות פיתוח. גם רווחי ההון על אשראי זה מגיעים, בסופו של דבר, לידי הפרטים. רווחי ההון הגדילו את הביקושים, הן לצריכה והן להשקעות; הגידול בביקושים תרם מצידו להאצה נוספת בקצב האינפלציה, שהגדיל עוד את רווחי ההון, וחוזר חלילה. בשנת 1979 הוחלט על הצמדת האשראי המוכון והלוואות הפיתוח, למדד המחירים או לדולר. בתקופת ביניים ניתן האשראי בהצמדה חלקית, ובעתיד יינתן אשראי צמוד בלבד. מכיוון שמצבת החוב הבלתי צמוד הקיימת נשחקת (ריאלית) במהירות בשל השיעור הגבוה של עליית המחירים, וההלוואות החדשות ניתנות כרוכן בהצמדה, צפויה בעתיד השפעה מצומצמת יותר של גורם זה להאצת הגידול בביקושים ולעליות המחירים.

לסיכום, התהליך האינפלציוני, העובר על המשק הישראלי בשנים האחרונות הוא מורכב, וניתן להבינו רק על הרקע המיוחד, שבו הוא התפתח. ברקע זה עומד עודף ביקוש גדול (למרות שהוא במגמת ירידה) של הסקטור הציבורי, מערכת מוניטרית, שבה מרבית הנכסים הנזילים הם צמודים, ושוק עבודה, שאינו מגיב על האטה בביקושים באמצעות יצירת אבטלה. משהחל להתפתח תהליך אינפלציוני, בעקבות גורמים אקסוגניים כמלחמת יום הכיפורים ומשבר הדלק, הוא מתחזק בגלל אי-התאמה של ההסדרים הבסיסיים במשק — התאמת השכר, המסים והאשראי — לקצב המשתנה של האינפלציה.

3. מדדי המחירים השונים

א. מדד המחירים לצרכן

רמת המחירים הממוצעת ב-1979 היתה גבוהה ב-78.3 אחוזים מזו ששררה במשק בממוצע ב-1978, ובמהלך 1979 היתה עליית המחירים גבוהה עוד יותר: מחיר סל התצרוכת הממוצע בדצמבר 1979 היה גבוה ב-111.4 אחוזים ממחירו בדצמבר 1978. בחינת התפתחות מדד זה במשך השנה מראה האצה על פני השנה: במחצית הראשונה עלו המחירים כ-5 אחוזים לחודש בממוצע, בעוד שבמחצית השנייה הם עלו בממוצע כ-8 אחוזים לחודש. זאת ועוד, במחצית הראשונה של השנה עלו מחירי סעיפי התצרוכת השונים בשיעורים שונים, בעוד שבמחצית השנייה ניכרה אחידות רבה יותר בקצב עליית המחירים של המוצרים השונים. במיון המוצרים והשירותים המרכיבים את מדד המחירים לצרכן, לפי העלייה חודשית הממוצעת במחירים במחצית הראשונה של 1979, מתקבלת התמונה הבאה: בשיעור הגבוה ביותר, למעלה מ-8 אחוזים לחודש, עלו בעיקר מחירי הדירות (כ-20 אחוזים מהמדד); עליות מחירים קרובות לממוצע — 4.5 עד 5.5 אחוזים — נרשמו במגוון רב של מוצרים ושירותים המהווים כ-20 אחוזים נוספים במדד; בשיעור שבין 3 ל-4.5 אחוזים

לוח ט' 2

שינויים במחירים לצרכן, לפי סעיפים, 1976 עד 1979
(אחוזים)

השינוי במשך השנה ¹				המשקל ב-1976	
1979	1978	1977	1976		
111.4	48.1	42.5	38.0	1,000	סך הכול
1. מוצרים					
88	63	33	42	76	(א) תוצרת חקלאית
79	74	32	41	52	ירקות ופירות טריים ²
112	40	35	46	24	תוצרת חקלאית אחרת
99	46	49	38	463	(ב) תוצרת תעשייתית
135	39	53	39	174	מזון
63	50	32	47	74	הלבשה וטקסטיל
86	45	42	44	27	עור, גומי ופלסטיק
83	45	45	31	27	עץ ומוצריו
81	48	46	27	9	מתכת ומכונות
37	84	69	38	29	כלי הובלה
55	45	55	30	45	ציוד חשמלי
101	52	46	26	19	כימיקלים
160	35	53	35	29	נפט ומוצרי נפט
102	46	52	37	15	נייר והוצאה לאור
99	50	48	46	15	שונות
2. שירותים					
156	58	30	24	207	(א) שירותי בנייה ודיור
110	42	44	44	254	(ב) שירותים אחרים
171	26	57	26	25	חשמל ומים
146	32	43	44	48	תחבורה ודואר
89	15	29	44	25	שירותי חינוך
97	66	52	42	32	שירותי בריאות
96	43	52	49	36	שירותי הארחה
147	52	21	13	6	שירותים עסקיים אחרים
96	51	51	51	50	שירותים אישיים
77	46	31	44	31	ביטוח ומסים

(1) דצמבר לעומת דצמבר של השנה הקודמת.

(2) במחירי הירקות והפירות הטריים חלות תנודות עונתיות רבות, לכן עדיף להשוות ממוצעים שנתיים: אלה עלו ב-27 אחוזים ב-1976, ב-32 אחוזים ב-1977, ב-41 אחוזים ב-1978, וב-79 אחוזים ב-1979.
המקור: ירחון מחירים, ינואר 1980, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לחודש עלו מוצרים מסעפיים שונים שמשקלם הכולל כמדד הוא כ־30 אחוזים; ובשיעור הנמוך מ־3 אחוזים לחודש עלו מוצרים שונים שמשקלם כמדד אף הוא כ־20 אחוז. (לוח ט' א'1). מדד המחירים לצרכן, המתפרסם אחת לחודש, משמש בסיס לעדכון השכר דרך תשלומי תוספת היוקר, וצמודים אליו מחירים שונים כמחירי איגרות החוב ועוד; לפיכך משפיעה התפתחות מדד זה על הציפיות להתייקרויות בעתיד. במחצית הראשונה של 1979 חלו תנודות ניכרות כמדד המחירים לצרכן מחודש לחודש (ראה הערה 3 לעיל), והדבר הקשה לאבחן את הקצב החדש של האינפלציה. קצב השינויים בשער החליפין היה גם הוא בלתי אחיד, ולפיכך קשה היה לאמוד את שיעור האינפלציה לתקופה הקרובה, קושי שעשוי להסביר את ההתייקרויות השונות של מוצרים שונים.

במחצית השנייה של 1979 הואץ קצב עליית המחירים במרבית סעיפי המדד, ובלטה בו, כאמור, אחדות יתר. בשיעורים יוצאי דופן, של 12 עד 20 אחוזים בממוצע לחודש, יוקרו המוצרים והשירותים, שהתמיכה הממשלתית במחירים צומצמה (סעיפים אלה נוטלים כ־10 אחוזים מסל התצרוכת). קצב אינפלציה מהיר, של כ־8 אחוזים לחודש — הקיף במחצית השנייה של השנה שורה ארוכה של מוצרים ושירותים, המהווים כמחצית מהמדד. מיגוון נוסף של מוצרים ושירותים, כ־30 אחוזים נוספים מהמדד, התייקר בממוצע כ־6 אחוזים לחודש, ואילו בשיעור נמוך מ־5 אחוזים התייקרו רק סעיפים בודדים, המהווים 10 אחוזים בלבד מסך התצרוכת. התפלגות זו של ההתייקרויות עשויה ללמד על רמה חדשה של ציפיות להתייקרות, הנעה בין 5 ל־8 אחוזים לחודש. (ראה לוח ט' א'1).

במהלך השנה כולה בולטת העלייה האטית של מחירי המוצרים בני־הקיימא, כולל רכב. בשנה הקודמת, עם חידוש הצמיחה במשק, גדלה צריכת המוצרים בני־הקיימא, תוך עלייה חריגה במחירים היחסי. הגידול המהיר ברכישת מוצרים אלה נמשך, ואף הואץ, ב־1979, ונראה שחלק מההסבר להתפתחות זו השנה טמון בירידה החדה שחלה במחירים היחסי. ירידה זו במחיר היחסי, כעלייה בשנה הקודמת, חריפה יותר ברכיבי הציוד והרכב, שרובם יבוא, לעומת הריהוט, שבו רכיב גדול יותר של ייצור מקומי. ניתן להסביר התפתחות זו בפיתוח האיטי בתחילת השנה, בצירוף סימנים ראשונים של האטה בביקושים במהלך השנה.

ב. מחירי היבוא

מחיר הדולר עלה כמשך 1979 ב־82 אחוזים, ומחיר סל מטבעות, שהרכבו כהרכב היבוא, עלה באותה תקופה כ־89 אחוזים. היבוא (למעט יהלומים) בדולרים התייקר בתקופה זו ב־36 אחוזים, התייקרות המורכבת מעלייה של 120 אחוזים במחירי הדלק ושל 18 אחוזים במחירי היבוא האחר. בבחינת התפתחות מחירי היבוא בתקופה שלאחר הרפורמה בשער החליפין, (מנובמבר 1977) בולטות שתי תופעות מרכזיות: התפתחות בלתי אחידה של שער החליפין, שעלה בקצב איטי ביותר בסוף 1978 ובתחילת 1979, והעלייה החריגה במחירי יבוא הדלק ב־1979.

מאז הרפורמה בשער החליפין ועד לאוגוסט 1978 עלה שער החליפין בכ־2 אחוזים לחודש לעומת הדולר (3.5 אחוזים לעומת סל של 15 מטבעות), ואילו מספטמבר 1978 ועד פברואר 1978 הואט הקצב לכאחוז אחד לעומת הדולר (וכאחוז וחצי לעומת סל המטבעות). ההאטה בקצב עליית השער לא הביאה להאטה בקצב עליית המחירים המקומיים, בגלל השפעתם החזקה של גורמי הביקוש והציפיות, שדחפו דווקא להאצתו באותה תקופה. הצירוף של פיתוח איטי עם עליות מחירים מקומיות מהירות הביא לירידה גדולה במחיר היחסי של היבוא, מחיר שעלה מאוד בתחילת 1978 בעקבות הרפורמה.

הלוח דלהלן מציג את התפתחות המחירים של יבוא נכסי תצרוכת לעומת מדד המחירים לצרכן מהרפורמה ואילך:

מחיר יחסי של יבוא נכסי תצרוכת	מדד המחירים לצרכן	מחירים בל"י של יבוא נכסי תצרוכת	שער החליפין לעומת הדולר	מחירי יבוא נכסי תצרוכת בדולרים	
100	100	100	100	100	1977 אוקטובר
113	112	127	126	101	נובמבר
113	114	129	127	102	דצמבר
118	119	140	133	105	1978 רביע 1
112	132	148	141	105	רביע 2
115	141	162	150	108	רביע 3
104	162	175	154	114	רביע 4
108	184	191	162	118	1979 רביע 1
106	218	231	194	119	רביע 2
112	259	291	222	131	רביע 3
108	330	365	264	135	רביע 4

התייקרותו היחסית של היבוא בעקבות הרפורמה הביאה בשנת 1978 להערפת התוצרת המקומית על פני היבוא, וכיון שתהליך זה התרחש בתקופה שבה התחדשו הביקושים, גרם הדבר להגברת הביקוש לתוצרת מקומית. לחצי ביקוש אלה האיצו את קצב עליית המחירים המקומיים, ובצד ההאטה בקצב הפיחותים בסוף 1978, גרמו להיפוך התהליך בשנת 1979, ולגידול בחלקו של היבוא בצריכה המקומית.

כלוח להלן מוצגים שיעורי הגידול של יבוא נכסי תצרוכת לעומת שיעורי הגידול של סך הצריכה הפרטית. בולט המעבר ב-1978 מן היבוא אל המוצרים המקומיים, והיפוכו בשנת 1979, הן בסך הצריכה והן ברכיבים הבודדים. יש לראות התפתחויות אלה במחירים היחסיים במסגרת חידוש הצמיחה בשנתיים האחרונות, שהרי יציאה משפל מלווה תמיד בגידול מחיר ברכישת רכב וכני קימא אחרים. בתהליך זה ניכר ההבדל האמור בין שתי השנים. הלוח מציג שינויים ריאליים (באחוזים):

1979		1978		
השינוי ביבוא נכסי צריכה	השינוי בצריכה	השינוי ביבוא נכסי צריכה	השינוי בצריכה	
20	6	10	9	סה"כ *
8	2	-3	6	מזון *
14	0	12	11	צריכה שוטפת אחרת
51	32	5	21	בני קיימא למעט רכב

* מיבוא המזון נוכה יבוא הכשר, כיון שבאחרון חלו תגודות חריפות שאינן משקפות שינויים בצריכה אלא כמלאי שמחזיקה הממשלה.

המגמה של התרחבות חלק היבוא בצריכה נכלמה בסוף השנה, כאשר הכיוון המוניטרי והאטת הפעילות הביאו ברכיע האחרון לירידה חריפה ביבוא נכסי תצרוכת, וירידה מתונה יותר בסך התצרוכת.

ג. מחירי הדלק

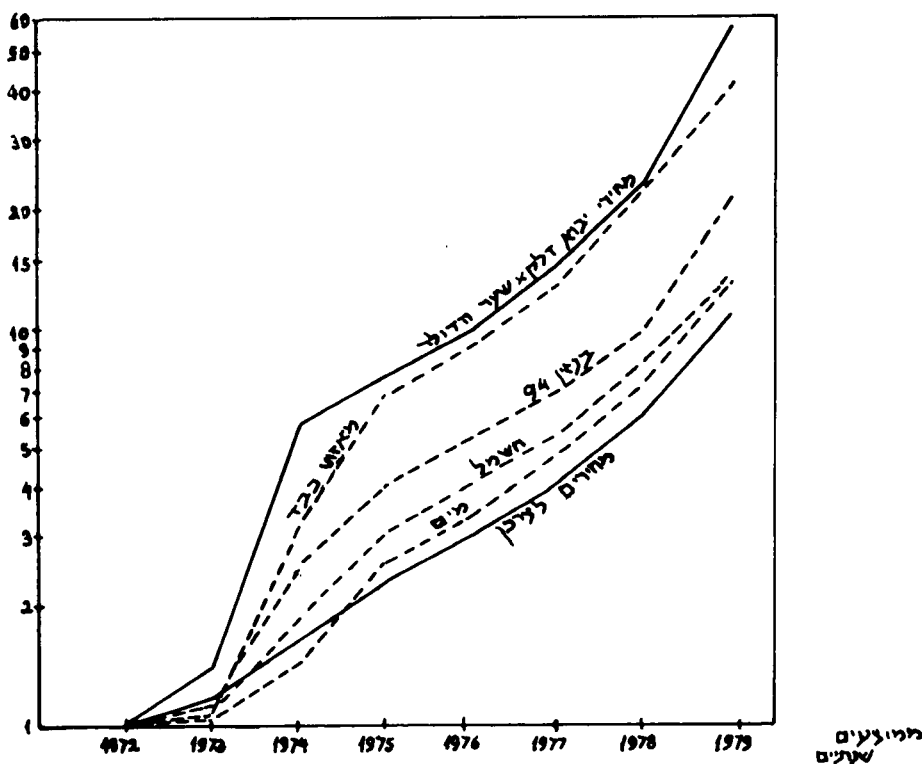
מחירי הדלק המיובא הוכפלו ויותר במשך שנת 1979, לאחר מספר שנים שבהן לא היה שינוי גדול במחיריו בשוקי העולם. מחירי הדלק למשק עלו בין דצמבר 1978 לדצמבר 1979 בכ-300 אחוזים, עלייה המורכבת מהתייקרות של כ-120 אחוזים בדלק המיובא, ושל 82 אחוזים במחיר הדולר.

המחירים לצרכן של מוצרי הדלק השונים התייקרו בתקופה זו בכ-200 אחוזים, ואילו מדד המחירים לצרכן מורה על עליה של 111 אחוזים. מחירי מוצרי הדלק לצריכה ולייצור הותאמו מספר פעמים במשך השנה, בשל העלייה יוצאת הדופן של מחירי הדלק המיובא.

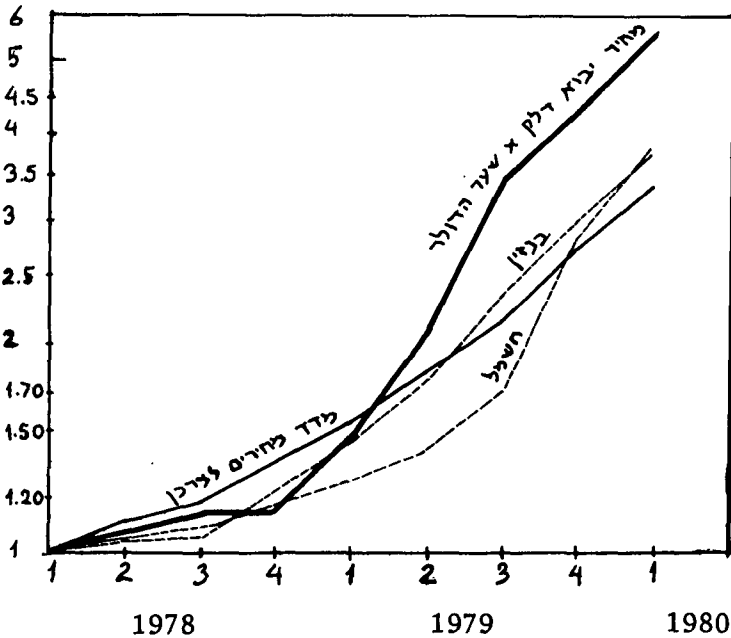
התמונה הרב-שנתית והמהלך הרבעוני בשנתיים האחרונות מוצגים בדיאגרמות ט-2, ט-3, וכולטות בהם שלוש תקופות משנה: לאחר משבר הדלק של 1973 הועלו בתלילות מחירי הדלקים לצרכן, אולם לא במלוא שיעור ההתייקרות למשק; מאז ועד ל-1978 הועלו מחירים אלה בדומה

דיאגרמה ט-2

התפתחות מחירי מוצרי הדלק לעומת מחירי הדלק למשק ולעומת מדד המחירים לצרכן, 1972 עד 1979 (ממוצעים שנתיים)
(מדדים: 1972 = 1)

התפתחות מחירי מוצרי הדלק במהלך השנתיים, 1978-1979 לעומת מחירי הדלק למשק ולעומת מדד המחירים לצרכן (ממוצעים רבעוניים) (מדדים: רביעי ראשון של 1978 = 1)

להתייקרות הדלק למשק, ובשנת 1979, שבה נרשמה עלייה חדה נוספת במחירים למשק, הותאמו המחירים המקומיים של הדלקים בשיעור גבוה מאד, אך נמוך, במדת-מה, מההתייקרות למשק. יש לזכור, שבעוד שעל בנוז מוטל מס גבוה, הרי למוצרי דלק אחרים ניתנת סובסידיה, וההתאמה החלקית פירושה צמצום מסוים במס על בנוז, וגידול בשיעור הסובסידיה למוצרים האחרים. כדאי לציין שכרוב מדינות מערב אירופה צומצם שיעור המס על בנוז במהלך התקופה 1974 – 1978, על מנת למתן את העלייה במחירי הדלק לצרכנים, עלייה שבסופו של דבר גורמת לעלייה כללית במחירים, השוחקת את העלייה במחיר היחסי של הדלק.

ד. מדד המחירים הסיטוניים של תפוקת התעשייה ליעדים מקומיים

קצב עליית המחירים הסיטוניים בתעשייה הואץ במשך שנת 1978, מקצב ממוצע של 3 אחוזים לחודש בשלושת הרבעים הראשונים של השנה, לקצב של כ-4.5 אחוזים לחודש כרביעי האחרון. האצה זו נמשכה בשנת 1979, ובמחציתה הראשונה עלו מחירים אלה בכ-6 אחוזים לחודש בממוצע. במחצית השנייה נרשמה האצה נוספת, והעלייה החודשית הממוצעת הגיעה ל-7.8 אחוזים. עליות המחירים במרבית הענפים קרובות למוצא. עליות נמוכות, יחסית, נרשמו במחצית הראשונה בענפי המזון, הטקסטיל והנייר, ובמחצית השנייה בענף ההלבשה. עליות גבוהות במיוחד התרחשו במחצית השנייה בענף המזון, בשל הקיצוץ הגדול בסובסידיה.

ה. מחירי דירות ומחירי תשומות בבנייה

בתחילת 1979 נמשכה העלייה המהירה במחירי הדירות, שהיתה גבוהה בהרבה מהעלייה במחירים האחרים. עליה זו משקפת, כאמור, את המשך הגידול בכיקוש לדירות. גם מחירי התשומות בבנייה למגורים עלו בתקופה זו בקצב מואץ, כאשר הואצה הן התייקרות החומרים, הציוד וההובלה, והן התייקרות שכר העבודה.

מאמצע השנה הורגשה האטה בפעילות ענף הבנייה, ומחירי הדירות עלו בקצב איטי יותר. האטה הקצב משתקפת במדד מחירי הדירות כבר בראשית השנה, והיא החריפה החל מן הרביע השלישי. בסעיף הדיור במדד המחירים לצרכן, בגלל סיבות טכניות, משתקפים השינויים במחירי הדירות כפיגור מסוים, והאטה מסוימת ניכרת בו מאמצע השנה; הירידה במחיר היחסי מורגשת רק לקראת סוף השנה. התשומות בבנייה, לעומת זאת, המשיכו לעלות בקצב המהיר, ששרר במחצית הראשונה. בבדיקת התשומות השונות מתברר, שבקצב איטי מרמת המחירים הכללית עלה במחצית השנייה רק שכר העבודה, ואף זאת רק ברביע האחרון של השנה, ואילו חומרי הבנייה, הציוד וההובלה המשיכו להתייקר בקצב דומה לזה של המחצית הראשונה (לפירוט רב יותר, ראה פרק ח').

ו. מחירי המוצרים המבוקרים

מדיניות התמיכה במחיריהם של מוצרי היסוד והתחבורה הציבורית בשנים האחרונות נועדה לשמור על מחירים קבועים, ולהעלותם מדי פעם בדומה לעליית רמת המחירים הכללית. הכוונה לצמצם בהדרגה את הסובסידיה למוצרים אלה לא התגשמה; ברם שיעור הסובסידיה גדל באופן ניכר עקב ההתייקרות, היות והתאמות אלה לא נערכו לפי הסדר קבוע, והן נדחו מדי פעם, בגלל גורמים שונים, וכך חייב הדבר ייקור גדול יותר לאחר מכן. שלעצם גודלו עשויה להיות השפעה על מחירים אחרים. במהלך 1978 יוקרו מוצרים אלה רק פעם אחת ובשיעור מצומצם, ושיעור התמיכה בהם גדל מאד. במאוס 1979 הם יוקרו בכ-30 אחוזים, ובאוגוסט יוקרו שוב בשיעור שבין 40 ל-50 אחוזים. בשל חסרונותיה הרבים של שיטה זו, ועל מנת לצמצם את ההוצאה לסובסידיות

לוח ט' 3

שיעורי גידול של מדדים נבחרים, 1968 עד 1979

(ממוצעים שנתיים, אחוזים)

	ממוצע 1968- 1970	ממוצע 1971- 1973	ממוצע 1974- 1977	1975	1976	1977	1978	1979
מדד המחירים לצרכן	11	15	36	39	31	35	51	78
מדד מחירים סיטוניים								
של תפוקת התעשייה ¹	9	14	40	41	31	39	53	79
מדד מחירי תשומה בחקלאות ²	17	14	41	46	33	31	51	78
מדד מחירי תשומה								
בבנייה למגורים	18	18	34	31	26	31	57	87
מדד מחירי תשומה בסלילה	18	15	40	49	26	36	75	92

(1) ללא ענף הדפסה והוצאה לאור.

(2) ללא ענף שירותים לחקלאות.

בתקציב הממשלה, הוחלט בנובמבר 1979 לבטלן כליל, והושארה רק סובסידיה ניכרת ללחם ולתחבורה ציבורית, וסובסידיה מצומצמת לעוף הקפוא. כתוצאה מכך עלו מחירי מוצרים אלה בשיעורים שבין 50 ל-110 אחוזים. בתהליך הסתגלות הביקוש למחירים החדשים הסתבר, שהעליות החדות במחירים צמצמו את הביקוש (בעיקר לחלב ותוצרתו ולעוף קפוא); בטווח הקצר נוצרה אף בעיה של עודפי ייצור, שעל מנת לצמצמם היה צורך להוריד במידת מה את מחיריהם.

ז. מחירי סלי התצרוכת של קבוצות אוכלוסיה שונות

מחירי סלי התצרוכת של שתי קבוצות ההכנסה שבקצוות — המשפחות שבעשירון התחתון והמשפחות שבעשירון העליון — עלו במשך שנת 1979 בשיעור דומה לעליית מחירי הסל הממוצע, לאחר שבמשך שנת 1978 עלה מחיר סל הצריכה של העשירון התחתון פחות מהממוצע, וזה של העשירון העליון — למעלה מהממוצע. ללא שירותי דיור, שהתייקרו יותר בקרב המשפחות בעשירון העליון, התייקר סל התצרוכת של משפחות בעשירון התחתון ב-108 אחוזים, לעומת התייקרות של 96 אחוזים בסל התצרוכת של משפחות בעשירון העליון. הסיבה לכך היא התייקרותם הגדולה של מזון, מים, חשמל, נפט, סולר ותחבורה ציבורית, סעיפים שמשקלם גבוה יותר בסל של העשירון התחתון. להוצאות הדיור, לעומת זאת, משקל גבוה יותר בסל של העשירון העליון⁴.

⁴ לפירוט — ראה ירחון לסטטיסטיקה של מחירים, ינואר 1980.

קבוצות מוצרים ושירותים בממד המחירים לצרכן,
לפי העלייה החודשית הממוצעת במחירים, 1979

א. במחצית הראשונה של 1979

המשקל הכולל במדד בשנת הבסיס (1976)	עלייה חודשית ממוצעת
(אחוזים)	(אחוזים)
19.3	3—0 ירקות ופירות, קפה, שכר דירה חופשי, מס רכוש, חשמל, חינוך, רכב פרטי, אחזקת רכב פרטי
31.2	4.5—3 בשר עופות ודגים, שמנים ומרגרינה, תה, משקאות, צבע וסיד, נפט וסולר, ריהוט, כלי מטה, ציוד חשמלי, ציוד לא חשמלי, הלבשה, הנעלה, תרופות וציוד רפואי, תחבורה ציבורית, סגריות וטבק, תכשיטים ושעונים, תיקים וילקוטים
21.3	5.5—4.5 לחם, קמח ומוצרי, תבלינים וקקאו, ארוחות מחוץ לבית, שכר דירה מוגן, עזרה בבית, שיפוץ ואחזקה, גז ודמי שירות, צורכי משק בית, תרבות ובידור, שירות רפואי פרטי, ריפוי שיניים, שירותים אישיים וקוסמטיקה, סוכר, ריבה וממתקים
5.7	7—5 חלב ומוצרי, קופות חולים, נסיעות לחו"ל
22.5	9—7 ביצים, דירות ודמי מפתח, הוצאות דיור אחרות, ארנונה כללית, מים, דואר וטלפונים

ב. במחצית השנייה של 1979

המשקל הכולל במדד בשנת הבסיס (1976)	עלייה חודשית ממוצעת
(אחוזים)	(אחוזים)
10.7	5—0 הלבשה, ארוחות בעבודה, שכר דירה מוגן, ארנונה כללית, רכב פרטי
29.9	7—5 שכר דירה חופשי, שירות רפואי פרטי, תבלינים וקקאו, משקאות, ריבה וממתקים, מצרכים בקיוסק, עזרה בבית, ריהוט, כלי מיטה וקישוטים, ציוד לא חשמלי, ציוד חשמלי, הנעלה, תרבות ובידור, קופות חולים, ריפוי שיניים, תרופות וציוד רפואי, נסיעות לחו"ל, שירותים אישיים וקוסמטיקה, תיקים וילקוטים
46.5	9—7 ירקות ופירות, ביצים, בשר, עופות ודגים, מסעדות ובתי קפה, דירות ודמי מפתח, הוצאות דיור אחרות, צביעה ושיפוצים, מים, צורכי משק בית, חינוך, אחזקת רכב פרטי, דואר וטלפונים, סגריות וטבק
3.5	12—9 לחם, קמח ומוצרי, תה, קפה, תכשיטים ושעונים
9.4	20—12 שמן ומרגרינה, חלב ומוצרי, סוכר, ארוחות בבתי ספר, מס רכוש, חשמל, גז ודמי שירות, נפט וסולר, תחבורה ציבורית